

КВАНТИТАТИВНИТЕ И КВАЛИТАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ НА РАБОТНАТА СИЛА - ФАКТОР ЗА ЗГОЛЕМЕНА ПРОДУКТИВНОСТ ВО ПРОИЗВОДСТВОТО НА ТУТУН ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Снежана Стојаноска, Лазар Стојаноски

*Институт за тутун - Прилеп
Економски факултет - Прилеп*

ВОВЕД

Во производството на ситнолисни и крупнолисни типови тутун, работната сила има поголемо значење во споредба со останатото земјоделско производство. Познато е дека тутунот претставува трудоинтензивна култура, особено кога се работи за производство на ситнолисни типови, кај кои поголем број од работните активности се изведуваат рачно, т.е. се ангадира поголема работна сила. Кај крупнолисните типови голем дел од активностите се изведуваат механизирани, што значи се намалува учеството на работната сила во процесот на производство. Според некои истражувања, учес-

твото на работната сила во производството на овој тип е намалено за околу 2,5 пати. Во последните петнаесетина години се прават напори дел од активностите во производството на ситнолисни типови тутун да се механизираат и квалитетно подобрат. Подобрата опременост на трудот ќе предизвика зголемување на продуктивноста во производството на овие тутуни. Во трудов ќе се обидеме преку квантитативна анализа на работната сила во производството на тутун да ги откриеме новите квалитети изразени преку продуктивноста, како квалитативен фактор на стопанисувањето.

МЕТОД НА РАБОТА И ИЗВОРИ НА ПОДАТОЦИ

Во трудов се дадени податоци за движењата во работната сила ангажирана во производството на тутун и обработката на тутунската сировина во Р.Македонија. За таа цел се користени аналитичкиот, матема-

тичко - статистичкиот и компаративниот метод. Како платформа при изработката на трудот користени се примарни и секундарни извори на податоци од интерен и екстерен карактер.

СТРУКТУРНИ ПРОМЕНИ КАЈ НАСЕЛЕНИЕТО И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ПРОИЗВОДСТВОТО НА ТУТУН ПО ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО НА Р. МАКЕДОНИЈА

Промените во структурата на населението недвосмислено влијаат врз производството на тутун, бидејќи истото претставува извор на работна сила која се

ангажира во неговите процеси. Во последните десетина години миграцијата селоград е намалена во голема мера (Табела 1).

Табела 1. Население по општини поголеми од 30.000 жители
Table1. Population per municipalities with more than 30000 inhabitants

Општина Municipality	Година-Year		процент %
	1994	2002	
Скопје	444.760	467.257	4,92
Битола	86.176	86.408	0,23
Куманово	94.589	103.205	8,35
Охрид	52.732	54.380	3,03
Прилеп	71.899	73.351	1,98
Струмица	43.868	45.087	2,70
Штип	46.372	47.796	2.98
Тетово	65.318	70.841	7,80
Велес	56.751	57.602	1,48

Извор: Статистички годишници на Р. Македонија (1994-2003)

Од табелата се забележува дека бројот на жители во општините поголеми од 30.000 жители се зголемува за 0,23% во Битола, до 8,35% во Куманово, или во просек зголемувањето на градското население изнесува 3,72%. Во Прилеп и Струмица зголемувањето на градското население се движи од 1.98% до 2,70%. Може да се истакне дека структурата на населението во Р. Македонија по нејзиното осамостојување не е многу изменета во споредба со состојбата утврдена со пописот од 1981 година.

Поаѓајќи од фактот дека тутунопроизводството има трудоинтензивен карактер, поголем дел од работната сила, особено неквалификуваната, егзистира токму од оваа земјоделска култура. Често пати во нејзиното производство се ангажира и детска работна сила до полнолетност, како и ра-

ботна сила на повозрасни стари луѓе. Исто така, во оние делови од државата каде има висока стапка на невработеност, луѓето својата социјална и економска сигурност ја обезбедуваат ангажирајќи ја сопствената сила во производството на тутун.

Според пописите од 1991, 1994 и 2002 година, вкупното население во Р. Македонија е околу 2.000.000 жители, а просечниот број на членови во едно домаќинство изнесува околу 4. Ако се има предвид дека во периодот 1990-2004 година просечниот број на тутунопроизводители (домаќинства што произведуваат тутун) изнесувал 38.371, во производството на тутун се вклучени 153 484 жители, што претставува околу 8,0% од вкупното население во Р. Македонија (Табела 2).

Табела 2. Население и домаќинства според пописите
Table 2. Population and households according to census

година Year	Вкупно население Total population	Број на домаќинства Households	Број на лица во едно домаќинство Number of persons per household
1948	1.152.986	218819	5,27
1953	1.304.514	246313	5,30
1961	1.406.003	280214	5,02
1971	1.647.308	352034	4,68
1981	1.909.136	435372	4,38
1991	2.033.964	505852	4,02
1994	1.945.932	501963	3,85
2002	2.022.547	564296	3,58

Извор: Статистички годишници на Р. Македонија

Од табелата може да се види дека во периодот 1991-2002 година просечниот број на домаќинства во Р.Македонија изне-

сувал 524.037, од кои 38.371 се занимава со тутунопроизводство, што во релативни показатели изнесува 7,32%.

КВАНТИТАТИВНО-КВАЛИТАТИВЕН ОСВРТ НА АНГАЖИРАНАТА РАБОТНА СИЛА ВО ПРОИЗВОДСТВОТО НА ТУТУН ВО Р. МАКЕДОНИЈА ПО НЕЈЗИНОТО ОСАМОСТОЈУВАЊЕ

Кога станува збор за ангажираноста на работната сила, притоа имајќи го предвид економско- социјалниот аспект, очигледно е дека тутунската гранка згрижува поголем дел од населението во Р.Македонија. Во тутунопроизводството, било како основна било како дополнителна дејност, вклучено е до

15% од целокупното население на нашава држава. Во него е активиран голем дел од населението кое својата егзистенција ја остварува од него, а истовремено го дополнува и сопствениот семеен буџет (Табела 3 и 4).

Табела 3. Вкупен број на вработени и вработени во процесот на производство и преработка на тутун во Р. Македонија
Table 3. Total number of employees and employees in the process of production and processing of tobacco in R. Macedonia

Година Year	Вкупно вработени Total number of employees	Вработени во производство и преработка на тутун Employees in production and processing of tobacco	Учество во % Share in %
1992	446 117	6 191	1,39
1993	421 028	6 081	1,44
1994	395 686	6 032	1,52
1995	356 680	5 660	1,57
1996	339 624	4 984	1,47
1997	319 453	4 708	1,47,
1998	310 213	5 246	1,69
1999	315 742	6 058	1,92
2000	311 716	5 814	1,86
2001	297 780	5 182	1,74
2002	297 854	4 702	1,58
2003	267 546	4 848	1,81
Вкупно - Total	4 079 639	65 606	19,46
Просек- Average	339 970	5 459	1,62

Извор: Статистички годишници на Р.Македонија (1992-2003)

Табела 4 Број на тутунопроизводители , засадени површини и остварено производство на тутун
Table 4 Number of tobacco growers, planted area and realized production of tobacco

Година Year	Број на тутунопроиз водители Number of growers	засадени површини во хектари planted area in ha	остварено производст во во тони Realized production , in tons	остварено производст во тони /ха realized production ,t/ha	Остварено производство кг/производит ел realized production, kg/grower
1990	38 809	20 825	16 452	0,79	423,92
1991	40 750	18 324	25 195	1,37	618,28
1992	49 348	22 497	26 502	1,18	537,04
1993	53 805	21 373	24 002	1,12	449,70
1994	35 416	14 864	18 862	1,27	532,58
1995	24 752	10 891	15 683	1,44	633,60
1996	27 110	11 738	15 412	1,31	551,75
1997	33 050	19 290	25 308	1,31	718,94
1998	54 661	25 016	32 746	1,31	550,12
1999	44 822	24 965	29 368	1,18	669,25
2000	37 617	22 785	22 175	0,97	540,66
2001	35 442	22 310	23 217	1,04	655,07
2002	34 247	20 338	22 911	1,13	669,00
2003	33 873	18 101	23 986	1,32	708,11
2004	31 871	17 717	21 630	1,22	678,67
Вкупно Total	575 573	291 027	343 449	17,96	8 937 ,09
Просек- Average	38 371	19 402	22 897	1,20	595,81

Извор:Статистички годишници на Р.Македонија (1992-2003)

Од Табела 3 може да се забележи дека во периодот 1992-2003 година постои тенденција на перманентно намалување на вкупната вработеност и тоа од 446117 на 267 546 вработени, т.е. вкупниот број на вработени се намалил за 59,97%. Што се однесува до вработеноста во производството и преработката на тутун во референтниот период, исто така бројот на вработени континуирано се намалува, и тоа од 6 191 на 4 848 работници, или за 21,69%. Очигледно е дека трендот на намалување на вработеноста во производството и преработувачката на тутун е побавен во споредба со оној во вкупната вработеност. Учеството на вработените во производството и преработката на тутун во вкупната вработеност, искажано во релативни показатели, се движело од 1,39% до 1,92%, или просечно 1,62%.

Табела 4 покажува дека бројот на тутунопроизводители има тенденција на скоковити промени. Така, во 1998 и 1999 година овој број се намалил од 54 661 на 44 822, или за 18%. Посебно индикативен е периодот 1998-2004 година, со очигледно опаѓање на бројот на тутунопроизводители од 54 661 на 31871, или за 41,70%.

Во периодот по осамостојувањето на

Р. Македонија просечниот број на тутунопроизводители изнесува 38 371. Ако се има предвид дека бројот на членовите во домаќинствата што произведуваат тутун се движи меѓу 4 и 5, во тој случај во ова производство се ангажирани околу 155 000 луѓе, или околу 8% од вкупното население во Р. Македонија. Од горната квантитативна анализа очигледен е заклучокот дека во Р. Македонија по нејзиното осамостојување, голем дел од луѓето својата социјална и економска сигурност ја обезбедуваат ангажирајќи ја сопствената работна сила во производството на тутун.

Од Табела 4 може да се уочи дека во засадените површини под тутун во периодот 1990-2004 година постои нерамномерност со скоковити промени од една во друга година. Од посебно значење е податокот дека по 1998 година има постојано намалување на засадените површини и тоа од 25 016 хектари на 17717 хектари во 2004 година, или за 29,18%. Ова намалување е во цврста корелација со намалувањето на бројот на тутунопроизводители. Што се однесува до оствареното годишно производство на суров тутун, по 1998 година тоа бележи опаѓачка тенденција и тоа од 32746 на 21630 тони во 2004

година, или намалување за 33,95%. Намалувањето на производството на суров тутун е во цврста корелативна зависност, од намалувањето на бројот на тутунопроизводители и засадените површини под тутун.

Оствареното производство по хектар се движи во границите 1,04 до 1,44 тони/ хектар со исклучок на 2000 година, кога биле остварени 0,97 тони/ хектар. Во периодот по 2000 година, се забележува континуирано зголемување на производството на суров тутун по хектар, со мал исклучок на 2004 година, кога се произведени 1,22 тони/ хектар и истиот е во границите на петнаесетгодишниот просек (1990-2004 година) од 1,20 тони/ хектар.

Оствареното просечно производство на суров тутун по еден тутунопроизводител (домаќинство) во анализираниот период изнесува 595,81 kg. Во последните четири години (2001 - 2004) очигледно е зголемувањето на производството на суров тутун по еден тутунопроизводител и се движи во границите од 665,07 до 708,11 kg. Ако се има предвид претходно утврдениот факт дека бројот на членови кај еден тутунопроизводител (домаќинство) се движи од 4 до 5, просечното производство на суров тутун по член во пе-

риодот 200-2004 година изнесува околу 151 kg, додека во периодот 1990-2000 година просекот бил 126 kg, или воапсолутни показатели постои зголемување од 25 килограми. Во релативни показатели зголеменото производство на суров тутун по член на домаќинство изнесува 16,55%.

Зголемената продуктивност во производството на тутун се должи на сè побрзиот развој на техниката, со што тутунопроизводствената дејност губи дел од својата трудоинтензивност. Познато е дека голем број од работните операции како што се расадување, окопување, нижење и сушење на тутунот во поголема мера се механизирани и истите сега временски се многу пократки. Исто така и изменетите традиционални навики на тутунопроизводителите во голем дел придонесоа за зголемување на продуктивноста. Современиот тутунопроизводител посветува сè поголемо внимание на агротехничките и заштитните мерки во производството на тутун. Токму од овие причини, неизбежна е констатацијата дека производството на тутун во Р. Македонија во идниот период ќе се задржи на просечното производство во последните пет години (2000-2005) од околу 23 000 тони.

ЗАКЛУЧОЦИ

Врз основа на направената квантитативно-квалитативна анализа на промените на ангажираната работна сила во производството на тутун во Р. Македонија по нејзиното осамостојување, можат да се донесат следниве заклучоци:

- Тутунот во Р. Македонија по 1990 година сè уште зазема значајно место како во земјоделството така и во индустриското производство.

- Производството на суров тутун во Р. Македонија ангажира околу 8% од вкупното население, или 150 000- 160 000 луѓе.

- Во производството и преработката на тутун во периодот 1992-2003 година во просек се ангажирани околу 5500 вработени.

- Вкупниот број на тутунопроизводители во референтниот период е во постојано опаѓање.

- По 1998 година се јавува перманентно намалување на засадените површини со тутун и истите до 2004 година се намалиле за 29,18%. Исто така, во овој период постои континуирано намалување на оствареното производство на суров тутун

за околу 34%. Намалувањето на производството на суров тутун е во силна корелативна зависност со намалувањето на бројот на тутунопроизводители и засадените површини под тутун.

- Во периодот 2001-2004 година стои зголемување на производството на суров тутун по еден тутунопроизводител (домаќинство што произведува тутун) и истото се движи од 665,07 до 708,11 kg по тутунопроизводител. Во периодот 1990-2004 зголемена е продуктивноста во производството на суров тутун по член на домаќинство од 126 на 151 kg, или зголемувањето во релативни показатели изнесува 16,55%.

- Зголемената продуктивност во производството на суров тутун е резултат на брзиот развој на техниката, механизирањето на поголем дел од работните операции во тутунопроизводството и изменетите традиционални навики на тутунопроизводителите.

На крајот треба да нагласиме дека поголем дел од тутунопроизводителите својата економска егзистенција ја наоѓаат во производството на тутун, а други пак со сред-

ствата остварени преку ова производство го надополнуваат својот семеен буџет. Затоа, тутунот во иднина ќе има поголемо економ-

ско значење за Р.Македонија, но исто така ќе придонесе да се подобри социјалната состојба на населението во нашата држава.

ЛИТЕРАТУРА

1. Малбашиќ М.,1966.Утрошак људског рада у производњи сировог дувана у индивидуалним газдинствима у зависности од густине расаѓивања и броја корисних листова по струку.Тутун.бр.3-4. Прилеп.

2. Димов О.,1987.Миграција во С.Р.Македонија, Нова Македонија, 28.12.1987год.

3.Стојаноска С.,1999.Фактори коишто го детерминираат производството и производната организација на тутунот од типот вирџинија во Р.Македонија. Докторска дисертација одбранета во ЈНУ - Институт за тутун - Прилеп.

4. Филипоски К., Пешевски М., Митрески М., 2003. Можности за надминување на состојбата и проблемите на тутунското стопанство.Тутун бр 3-4, Прилеп.

5. Филипоски К.,Пешевски М.,Трајкоски Ј., Митрески М.,2003.Состојба и проблеми во тутунското стопанство во Република Македонија. Советување на агроекономисти на Р. Македонија, Скопје.

6. Филипоски К.,Пешевски М., Стојаноска С., 2004. Можности за прилагодување на производството на тутун, во Р. Македонија кон Европската Унија. Тутун бр. 9-10 стр. 217-223.

7. Мицески Т., 2004. Унапредување на менаџментот со квалитетот во процесите на тутунопроизводството. Тутун бр.5-6.стр.128-136. Институт за тутун Прилеп.

8. Статистички годишници на Р. Македонија, 2002,2003,2004 година. Државен завод за статистика.

QUANTITATIVE AND QUALITATIVE CHANGES OF LABOR FORCE - A FACTOR FOR INCREASED PRODUCTIVITY OF TOBACCO GROWING IN R. MACEDONIA

Snezana Stojanoska, Lazar Stojanoski

*Tobacco Institute - Prilep
Faculty of Economy - Prilep*

SUMMARY

In production of oriental and large-leaf tobacco types, manpower has a greater importance compared to the production of other crops.

Tobacco is a labor-intensive plant, especially in the case of oriental types, where most of the working activities are performed manually and require larger labor force. The production of large-leaf tobacco is mechanized to a larger extent, which reduces the need of manpower. According to some investigations, the share of labor force in production of this type has been reduced for about 2,5 times. In the last fifteen years, efforts have been made for mechanization and qualitative improvement of the activities related with growing of oriental tobaccos, which will result in increase of their productivity.

Quantity analysis of labor force was used in this paper in order to reveal the new qualities expressed by productivity as a qualitative factor in tobacco growing.

Author's address:

*Snezana Stojanoska
Tobacco Institute-Prilep
Republic of Macedonia*